

Sametingets innspill til utvalget for framtidens fellesskole

Sametinget vil med dette komme med innspill til Utvalget for framtidens fellesskole.

Sametinget støtter verdigrunnlaget som ligger til grunn for fellesskolen. Sametinget mener at et skolesystem og et opplæringsløp som gir elevene like muligheter og forutsetninger for å utvikle seg faglig og sosialt, uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn, er viktig også for samiske elever. Likheter og likeverd er sentrale verdier, også for den samiske skolen. Sametinget mener det er viktig å videreføre tilpasset opplæring som en del av filosofien bak fellesskolen.

Fellesskolens rammer mangler allikevel, etter Sametingets erfaring, fleksibilitet og tilpasningsmuligheter. Dette begrenser muligheten til å utforme en skole som gir samiske elever de beste forutsetninger for å gjennomføre et likeverdig opplæringsløp. Det er utfordrende å ivareta samiske elevers behov innenfor fellesskolens rammer.

Det er helt sentralt at norske myndigheter har samiske elever i ryggmargen i det videre arbeidet. Fellesskolen skal ha rom for alle elever, også de samiske. Sametingets utgangspunkt for innspillene er at samiske elever er geografisk, språklig og kulturelt mangfoldig, og at den samiske skole- og opplæringskonteksten er kompleks og mangfoldig. Det er viktig at framtidens fellesskole tar hensyn til dette.

Sametinget mener at det er stort behov for å øke forskningsbasert kunnskap om den samiske skolen og de samiske læreplanene. Det er en betydelig utfordring for den samiske skolen at det ikke foreligger en evaluering av Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 Samisk. Sametinget ber om at dette hensyntas i det videre arbeidet med framtidens fellesskole, og utvalget sikrer at forskningsbasert kunnskap ligger til grunn for videre tiltak.

Den nasjonale fellesskolen er utviklet med utgangspunkt i det norske majoritetssamfunnet. Samiske elever tilhører samfunn som er geografisk, språklig og kulturelt mangfoldig, noe som må ha plass, og gjenspeiles i fellesskolen. Samiske elever i Norge har tilknytning til, og har en rett til å utvikle seg med grunnlag i og i takt med, det samiske folket i hele Sápmi. Sametinget mener at fellesskolen også inkluderer grenseoverskridende skolesamarbeid.

Det samiske læreplanverket er parallelt og likeverdig med det nasjonale læreplanverket. Sametinget mener at det er et sentralt utgangspunkt for å sikre samiske elevers rett til et likeverdig opplæringstilbud. Parallellitetsprinsippet for læreplanene oppleves imidlertid som begrensende. Intensjonen om at alle elever skal ha lært det samme gjennom et opplæringsløp, er i utgangspunktet positivt. Imidlertid erfarer Sametinget at stofftrengselen i læreplanenes kompetansemål resulterer i at samiske emner og samisk innhold generelt ikke får tilstrekkelig plass i læreplanene. Sametinget forventer at utvalget vurderer om læreplanene har tilstrekkelig eksplisitt samisk innhold, både i de samiske og i de nasjonale læreplanene. Dette er særlig viktig for samiske elever som er bosatt i kommuner utenfor forvaltningsområdet for samiske språk, der språkstøtte og samisk fellesskap er fraværende. Et viktig hensyn og prinsipp er at samiske elever møter et opplæringstilbud som er forankret i samiske kultur- og språkverdier, som for dem er nært og kjent.

Parallellitetsprinsippet legger føringer for utformingen av læreplanene. For Sametinget er det viktig at utvalget gjør en vurdering av parallellitetsprinsippet i lys av samiske elevers rett til opplæring på grunnlag av samiske språk, samiske verdier og samisk samfunnsliv. De samiske læreplanene utformes innenfor rammer gitt av Kunnskapsdepartementet, og er ikke utviklet med utgangspunkt i den samiske skole- og samfunnskonteksten. Blant annet har evalueringen av LK06S vist at elever med samisk som førstespråk ikke kan sammenlignes med elever med norsk som førstespråk, da språksituasjonen som helhet er så ulik. Elever med samisk som førstespråk har ikke tilgang til sitt

språk i populærkultur, på skolen og ellers i samfunnet på samme måte som elever med norsk som førstespråk. Sametinget mener at dette må sees i sammenheng med fag- og timefordeling, for å sikre at samiskfagene hensyntas i fag- og timeplanleggingen. I tillegg må øvrige rammer for fagfornyelsen være fleksible når det gjelder utvikling av både samiske læreplaner og læreplaner i samiskfagene, som legger til rette for et godt læringsutbytte på alle nivåene.

Sametinget mener at det er mulig å videreføre fellesskolens verdigrunnlag, med vekt på like muligheter for elever uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn, samtidig som at elevenes språklige og kulturelle bakgrunn ivaretas. Dette må gjenspeiles, også i læreplanutvikling. Sametinget støtter en kompetansebasert læreplan, men i en samisk sammenheng må læreplanene også være kulturtilpasset. Kulturtilpasning av læreplanens innhold kan ikke overlates til den enkelte lærers og skolars metodefrihet. Sametinget mener det er mulig å utvikle læreplaner som ivaretar målet om at elevene skal bli samiskspråklige innenfor fellesskolemodellen.

Kravet til det samiske innholdet i Opplæringslova har vært positiv for utviklingen av samisk innhold i de nasjonale læreplanene. Sametinget oppfordrer utvalget til å se skjevheten i Opplæringslova som at Sametinget ikke har myndighet til å fastsette samisk innhold i samiske læreplaner. Sametinget ber også utvalget til å se på Privatskoleloven, som i dag ikke har hjemmel for opplæring i og på samisk, og dermed ikke er en del av fellesskolen. Elever i private skoler har, i henhold til Privatskoleloven, ikke rett på samiskopplæring.

Det er utviklingstrekk og tendenser i samfunnet som i dag utfordrer fellesskolen, herunder særlig den samiske fellesskolen. Dette er komplekse utfordringer som må sees i sammenheng.

Det mangler arenaer der samisk er et kommunikasjonspråk. For mange samiskspråklige elever er skolen og hjemmet den eneste arenaen hvor elevene får brukt og utviklet sitt samiske språk. Det er en generell utfordring med rekruttering av kvalifiserte lærere, men dette har store og langvarige konsekvenser for den samiske skolen. Det er et frafall av elever med samisk som førstespråk til samisk som andrespråk. Sametinget mener det bør vurderes tiltak for å sikre at elever velger samisk som førstespråk.

Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv - Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning*, viser at mangelen på lærere med språk- og pedagogisk kompetanse til å undervise dagens elever skaper utfordringer med rekruttering av fremtidige studenter med språkkompetanse. Sametinget mener dette må sees i sammenheng med organiseringen av lærerutdanningen, 1.-7. trinn og 5.-10. trinn, da denne ordningen oppleves som begrensende når det gjelder å benytte de eksisterende lærerressursene. Samiske lærere melder tydelig om et behov for sterkere profesjonsfellesskap, spesielt i områder der lærerne ikke har et aktivt språkfaglig miljø.

Fjernundervisning er en viktig del av oppfyllelsen av samiske elevers rett til samiskopplæring uavhengig av hvor de bor i landet. Demografiske endringer i samfunnet gjør at fjernundervisning blir stadig viktigere. Sametinget mener at kvalitet på opplæringen og hospitering må styrkes og vektlegges.

Sametinget viser til Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport av 2023. Kommisjonen har vist hvordan skolen og lærere var sentrale i forsoningsprosessen, og har dokumentert et omfattende tap av språk og kultur blant den samiske befolkningen. Sametinget har i sin behandling av kommisjonens rapport lagt vekt på at det er en klar forventning om at skolen skal være en sentral arena i forsoning og revitalisering av språk og kultur i fremover.

De viktigste oppgavene i framtidens fellesskole, herunder også den samiske fellesskolen, er å styrke opplæring i samiske språk, kultur og historie. Skolen skal være samfunnsbyggende, og skal skape et fellesskap for alle barn. Samiske barn og unge skal få muligheten til å utvikle en sterk samisk identitet

og tilhørighet, og fellesskolen skal sikre at de får den støtten de trenger for å lykkes i skole, i samfunnet og i framtiden. Målet må være at et samisk skoletilbud er likeverdig med det nasjonale skoletilbudet, og gir like faglige og sosiale utviklingsmuligheter. Den samiske fellesskolen skal ivareta urfolksperspektivet, og sikre at samiske barn og unges rettigheter oppfylles i henhold til blant annet ILO konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. For å oppnå dette, er det behov for å rekruttere og beholde samiskspråklige lærere, styrke samisk innhold i lærerutdanningene, sikre karriere- og kompetansehevingstilbud om samiske forhold og for samiske lærere. Det er behov for å redegjøre for hvilke endringer og konsekvenser teknologisk utvikling og spesielt KI har for samisk opplæring.